

Volume III (2017)

Sualtı Arkeolojisindeki Tarihsel Partikülerizme [Tek Tarafçılığa] Yönelik Bir İtiraz

George F. BASS

*Libri: Kitap Tanıtımı, Eleştiri ve Çeviri Dergisi'*nde bulunan içeriklerin tümü kullanıcılara açık, serbestçe/ücretsiz "açık erişimli" bir dergidir. Kullanıcılar, yayıncıdan ve yazar(lar)dan izin almaksızın, dergideki kitap tanıtımlarını, eleştirileri ve çevirileri tam metin olarak okuyabilir, indirebilir, dağıtabilir, çıktısını alabilir ve kaynak göstererek bağlantı verebilir.

Libri, uluslararası hakemli elektronik (online) bir dergi olup değerlendirme süreci biten kitap tanıtımları, eleştiriler ve çeviriler derginin web sitesinde (libridergi.org) yıl boyunca ilgili sayının içinde (Volume III: Ocak-Aralık 2017) yayımlanır. Aralık ayı sonunda ilgili yıla ait sayı tamamlanır.

Dergide yayımlanan eserlerin sorumluluğu yazarlarına aittir.

Atıf Düzeni: G. F. Bass, "Sualtı Arkeolojisindeki Tarihsel Partikülerizme [Tek Tarafçılığa] Yönelik Bir İtiraz". Çev. E. Kurul, *Libri* III (2017) 151-168.
DOI: 10.20480/lbr.2017015

Geliş Tarihi: 13.05.2017 | Kabul Tarihi: 28.05.2017

Elektronik Yayın Tarihi: 23.06.2017

Editörya: Phaselis Research Project
www.libridergi.org

Sualtı Arkeolojisindeki Tarihsel Partikularizme [Tek Tarafçılığa] Yönelik Bir İtiraz

George F. BASS*
Çev. Erkan KURUL**

Bir sualtı arkeoloğu olarak yirmi yılı aşkın süredir savunma halindeydim. Hızlıca, gülümseyerek konuşup, birkaç dakika süren bu söyleşilerime keyifli, ancak umutsuz bir şekilde olabildiğince bilgi sığdırmaya çalışıyordum. Çalışma veya yemek masalarında karşımda oturmakta olan bu kişilerin –klasik arkeologlar, antropologlar, tarihçiler, coğrafyacılar ve meslekten olmayan diğer insanların– çokbilmiş gülümsemelerini izlerken kelimelerim de birbiri

---

* Emekli Öğretim Üyesi, Prof. Dr., Texas A&M University, Institute of Nautical Archaeology (INA), College Station, Texas. gfbass@tamu.edu

** Arş. Gör., Akdeniz Üniversitesi, Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Enstitüsü, Akdeniz Eskiçağ Araştırmaları Anabilim Dalı, Antalya. erkankurul@akdeniz.edu.tr

Bu makalenin aslı İngilizce olarak yayımlanmıştır. Makalenin tam künyesi için bk. G. F. Bass, "A Plea for Historical Particularism in Nautical Archaeology". Ed. R. A. Gould, *Shipwreck Anthropology*. Albuquerque (1983) 91-104.

Translated from *Shipwreck Anthropology*. Edited by Richard A. Gould. Copyright 1983 by the School for Advanced Research, Santa Fe, New Mexico. All rights reserved.

Bu çalışma; yazarın, makalenin yer aldığı kitabın editörünün (Richard Allan Gould) ve yayıncı kurumun (The School for Advanced Research [SAR]) özel izinleri doğrultusunda dilimize çevrilmiştir. Orijinal makalenin tüm telif hakları belirtilen kişilere ve kuruma aittir.

Burada okuyucuya sunulan makalenin dilimize çevrilmesi yönündeki düşünceme olumlu yaklaşan, ayrıca bilimsel görüş ve önerileriyle de çeviriye katkıda bulunan Prof. Dr. George F. Bass'a, akabinde metnin gözden geçirilmesi ve çeviri izinlerinin alınması hususlarında destek sunan Prof. Dr. Cemal Pulak'a, INA-BRC Müdürü Tuba Ekmekçi'ye, Arş. Gör. Özge Acar'a ve de Öğr. Gör. T. M. P. Duggan'a şükranlarımı sunuyorum.

üstüne biniyordu. Düpedüz bir paranoyak mıydım?

Önde gelen bir klasik arkeolog bana “*sualtında saçma sapan bir iş yapıyorsun*” dediği zaman paranoyak sayılmazdım. Veya ödenek taleplerimi değerlendiren adı meçhul bir antropolog “*eğlenceli görünüyor, ancak antropoloji ile hiçbir ilgisi yok*” diye yazdığına ya da “*mevcut literatürün gösterdiği üzere sualtı arkeolojisi eskiçağ ticareti veya ekonomisine ilişkin bilgimize herhangi bir katkı sunmamaktadır*” notunu düştüğünde de... Bir eskiçağ tarihçisi, genç bir meslektaşımı (sonradan önde gelen bir üniversitede Yakın Doğu Araştırmaları bölümünde kürsü başkanı olan) ilk iş mülakatında “*biz bir tarihçi arıyoruz, bir balık adam değil!*” diyerek kapı dışarı ettiğinde de... Bir öğrenci bana, kendisinin antropoloji dersine giren ve şu an İngiltere’deki en önde gelen arkeoloji kürsülerinden birinde bulunan profesörünün, “*ciddi bir iş olmayacağı*” gerekçesiyle, sualtı arkeolojisiyle ilgili bir tez yazmasına izin vermediğini söylediğinde de paranoyak sayılmazdım. Önde gelen haber dergileri, “*bilim*” köşelerinde İspanya kalyonlarının yağmalanmasıyla ilgili makaleler yayınladığında veya hatta *Science* isimli dergi (29 Temmuz 1981) aleni bir şekilde define avcılarının arkeoloji yaptığından övgüyle söz ettiği zaman bile değildim...

Olasılıkla onlarla çok sıkı ilişki içinde olmamız, konferanslarında sunumlar yapmamız ve dergilerinde makaleler yayımlamamız sebebiyle, sanıyorum ki sualtı arkeologları sonunda klasik arkeologların pek çoğunun saygısını kazanmış durumda. Şu an dahi, mücadele antropolog çevresi ve de genel olarak kamuoyuydur; bu ikinci gurup arkeolojinin gerçek manada ne olduğu konusunda tek kelimeyle bilgisiz; ancak ilk grup yalnızca bilgisiz değil, aynı zamanda çoğu kez sualtı arkeolojisine muhaliftir.

Bu durum beni şaşırtıyor. Arkeologların “*gemiciliğin evrelerini*” neden “*kentsel evrim süreci*” kadar yoğun bir biçimde çalışmadıkları konusunda hayretler içindeyim. Denizcilik ve nehir seyahati; gıda üretimi, madencilik ve kentleşme sürecinin ortaya çıkışından önceye tarihlenmesinin yanında¹ bunların yayılımında dolaylı ya da dolaysız olarak önemli bir rol oynamış ve sonuç olarak beşeri sosyo-ekonomik sistemi kökten bir değişime uğratmıştır. Gemiler, malların ve beraberinde fikirlerin bir yerden başka bir yere en ekonomik yollarla aktarılmasını sağlayan araçlardır². “*Süratli ve de sessiz oluşlarıyla*”

¹ Bass 1980, 137-138.

² Bass 1972, 9.

gemiler, “savaşçıları bir yerden başka bir yere taşımada ideal bir araç olup, avcı toplayıcılık bağlamında savaşın gelişimine katkı sunmuşlardır”³. Ayrıca, “pek çok toplumda Sanayi Devrimi’nden önce üretilmiş en büyük ve de en komplike nesnelere olan” gemiler, “Mezolitik Çağ’dan itibaren sanayileşme öncesi toplumların ileri teknolojilerini şekillendirmişlerdir”⁴. Antropoloji odaklı çalışan arkeologlar gemilere çok az ilgi gösteriyorlar; sanıyorum ki bu durum onların sualtı arkeolojisi alanında yaşanan hızlı gelişmelere aşına olmamalarından kaynaklanıyor. Çünkü kültüre yönelik sistematik bir algılama için, sistemlerin iletişim içinde olduğu ve temas yoluyla birbirlerini şekillendirdiği yolun sınırlarının belirlenmesi oldukça kritiktir. Günümüzde ya da geçmişte, Akdeniz havzasının ya da benzer havzaların kültürel ekolojisini gerçekten anlamak, denizcilik konusunda detaylı bilgiye sahip olunmaksızın mümkün değildir.

Belki de şaşırılmamam gerekir, zira her kişi kendi deneyimlerinden ders çıkarmalıdır ve benim deneyimlerim ise Pennsylvania Üniversitesi’ndeki öğrencilik ve de öğretim üyeliği günlerimden kaynaklanıyor. Amerika’da, önde gelen antropoloji dergilerinden birinin editörünün Philadelphia Bölgesi’ndeki bütün arkeologların bir araya geldiği bir toplantıda “yalnızca kral mezarları ve altın defineler ile ilgilenen klasik arkeologlardan farklı olarak biz antropologlar...” dediği günü iyi hatırlıyorum. Bilgisizliğin bilincinde olmamasının yanında, onun adına utanç duyan klasik arkeologların gözlerini nasıl yere indirdiklerini bile fark etmeden, keyifli bir ifadeyle odanın etrafında göz gezdirmiş olduğunu da hatırlıyorum. Bazı klasik arkeologlar bilhassa klasik sanata, özellikle de sanatın sürekli biçimde değişen toplumları yansıtırma şekillerine elbet ki ilgi duymaktadırlar. Ama aynı şekilde Afrika ve Eskimo sanatına özel ilgi duyan antropologlar da mevcuttur. Ancak o gün orada bulunan klasik arkeologların pek çoğunun sanat tarihine bir eğilimi yoktu.

Türkiye’deki bir Doğu Roma batığında benimle beraber çalışmış öğrencilerimden biri antropoloji bölümünden bir ders almıştı. Öğrencim bana dersine giren profesörün kendisine, bizim deniz dibinde bulunan *amphora* ve diğer arkeolojik buluntuları fişlemek ve rölöve çıkartmak konusunda iyi olduğumuzu ancak, ilginç olan esas olarak kazı tekniklerine ve arkeolojik buluntuları sadece birer nesne olarak görmeye yönelik olduğunu belirttiğini söyledi.

---

³ Orme 1981, 174.

⁴ Muckelroy 1980, 24.

Kısa süre sonra hem bu profesör, hem de ben müze üyelerine en son arazi çalışmalarımıza yönelik görsellerle desteklenmiş konuşmalar yaptık. Ben Doğu Roma gemi yapımcılığı ile ilgili neler öğrenmiş olduğumuzdan ve de bu geminin inşasının altında yatan sosyal-ekonomik nedenlerin neler olduğunu düşündüğümüzden, geminin son yolculuğunun ekonomik durumundan ve de gemi güvertesindeki hayattan bahsettiğimi anımsıyorum. Sadece güzel olduğu için herhangi bir arkeolojik buluntuya ait bir slayt gösterdiğimi de anımsamıyorum.

Daha sonra antropoloji profesörü konuşmasını yaptı. Yeşim maskelerin, mücevherlerin ve Guatemala'dan gelen diğer çarpıcı objelerin slaytları birbirini takip etti. Konuşması "*muhteşem*" ve "*harika*" gibi kelimelerle doluydu. Bu, estetik kaygılar güdenler için yapılmış bir gösteri, parıltılı bir definenin utanmazca hazırlanmış bir teşhiriydi.

Sualtı arkeolojisi halk nezdinde, kuşkusuz göz alıcı renkli fotoğraflar ve suyun altında çekilmiş görüntülerden oluşan filmlerden tanınır; ancak bu durum, antropolojiye yönelmiş arkeologların, sualtı arkeolojisini en iyi olasılıkla teknik bir uygulama, en kötü olasılıkla ise anlamsız bir meşgale olarak algılıyor olmalarına mazeret değildir. Üniversite müzemiz tarafından Hasanlu'da gerçekleştirilen ve başka bir antropoloji profesörü tarafından halen sürdürülen bir İran kazısı hakkında kamuoyunun bildiği tek şey, basında büyük ilgi görmüş ve sanat tarihçileri tarafından üzerinde çalışılarak tekrar tekrar yayınlanmış olan işlemeli altın bir kâseydi. Ancak bu durum bana kazı başkanının yalnızca define bulmak için kazı yaptığını düşündürmedi.

Bu olayları anımsatmamın nedeni antropologları değil, bilakis arkeolojinin çeşitli dalları arasında vuku bulmuş ve halen de vuku bulmakta olan karşılıklı yanlış anlaşılmayı kınamaktır. Kendi suçumu inkâr edemiyorum. Klasik arkeolojideki yüksek lisans öğrencilerim bana —en iyi tabirle— inek öğrencilerim gibi gelirdi; diğer yandan antropoloji öğrencileri ise kafelerde yaşıyorlarmış gibi görünürdü. Tartıştıkları konular hakkında —en azından Batı dünyasının— en üstün akılları tarafından kaleme alınmış fikirleri okumaktansa, burada durmadan konuşurlar, profesörleri de bu uzun sohbetlere sık sık dâhil olurdu. Tek antropoloji dersimi aldığım zaman (eklemeliyim ki, üniversitedeki en yüksek notumu bu derste almıştım) antropoloji öğrencilerinin puslu düşüncesi karşısında dehşete kapılmıştım, zira onlar gerçekleri detaylı bir biçimde

öğrenmeye yönelik bir disipline sahip olmaksızın sürekli olarak teoriler üretmeye çalışıyorlardı. Daha sonra klasik arkeoloji öğretim üyeliğine dâhil olduğumda, Ege prehistoryası üzerine verdiğim seminerlerime katılan antropoloji öğrencileri için özel olarak okuma ödevleri vermek zorunda kaldım, çünkü çoğunun bildiği tek dil İngilizce idi. Peki Fransız, Alman ya da diğer milletlerden bilim adamlarının düşüncelerini umursamıyorlar mıydı?

İtiraf etmeliyim ki başlangıçtaki önyargım, birçok arkeoloğun sualtı arkeolojisi konusunda görüldüğü kadar beni de antropoloji alanında bilgisiz kıldı. Sonuç olarak ben de, bu seminer için antropologlarca öne sürülmüş arkeoloji teorileri üzerine zamanım el verdiği sürece okuyarak hazırladım; makul olan bir biçimde ve makale seçmede benden daha yetkin kişilerce hazırlanmış antolojileri⁵ kullandım. Aynı zamanda antropoloji eğitimi almış sözleşmeli arkeologların hazırlamış oldukları raporları, kültürel kaynak yönetimi⁶ ve tarihsel koruma⁷ üzerine çalışmaları, *National Science Foundation* (Ulusal Bilim Vakfı) bünyesindeki Antropoloji Programı'na sunulan birtakım başarılı proje önerilerini de okudum.

Elbette ki limitleri belli olan bu sınırlı çalışma antropoloji üzerine bir lisans eğitiminin yerini tutamazdı. Yine de, şaşırtıcı bir şekilde iyi fikirler içeren ve akıllıca hazırlanmış birtakım çalışmalara rastladım; bunların sadece birazından fazlası benim entelektüel anlayışımın ötesindeydi. Ancak astronomi, kriminoloji ve spor üzerine yazılmış kitaplardan keyif almama rağmen bir astronom, kriminolog veya atlet olmaya bir arzum ya da belki de yeteneğim oluşmaması gibi, antropoloji konulu okumalarım arasında aydınlatıcı olanları bile bende antropolog olmadığım için bir pişmanlık yaratmadı. Bir çiftçi toprağı bir madenciden farklı bir nedenle kazar; aynı şekilde bir klasik arkeolog da bir antropologdan farklı bir sebeple arkeolojik kazı gerçekleştirir. Herkesin geçerli bir nedeni vardır. Bir çiftçi, insanoğlunun davranışlarını ya da kültürel değişimi açıklamaya çalışmıyor diye suçlanamaz. Bu da beni, antropolojik okumalarımı dayandırdığım temel itiraza götürüyor.

Okuduklarımı çoğu kez rahatsız edici buldum. Bunun öncelikli nedeni ya-

---

⁵ Deetz 1971; 1977; Watson *et al.* 1971; Leone 1972; Flannery 1976; South 1977; Clark 1978 ve Muckelroy 1978.

⁶ McGimsey – Davis 1977.

⁷ King *et al.* 1977.

zarların sık sık, arkeolojiye yönelik bir “doğru” bir de “yanlış” yaklaşımın olduğunu sertçe ima etmeleri veya bu görüşü kati suretle dile getirmeleriydi. Bu ifadeler kısıtlı bir bilgi birikimine dayanıyor gibi görünüyordu, bu da Amerikalı ve İngiliz meslektaşlar dışında kalan meslekten olanların yaptıkları ve yapmaya çalıştıkları uğraşlara yapılan atıfların neredeyse tamamen eksik oluşunun yansımasıydı. İncelemelerim sırasında ayrıca, yazarların pek çoğunda açıkça görünen korku karşısında şok oldum. Bu yazarlar, şayet “*mensubu oldukları tarafın kurallarına yeterince sadık kalmadıkları takdirde*” bunun sıkıntısına katlanmaktan çekiniyor ve neredeyse tamamen aynı teknik terimleri tekrar tekrar kullanarak oldukça yüksek bir sesle kendi özgünlüklerine karşı çıkıyorlardı. Yazarların birkaç otoriteye atıfta bulunmak için, sanki bu otoritelerin ifadeleri sorgulanamaz birer dogmaymış gibi, bunlardan alıntı yaparak onlara olan ebedi bağlılıklarını gösteriyormuşçasına, kendilerini ne kadar mecbur hissettiklerini görmek benim için şaşırtıcı bir durumdu. Bu durum belki de antropolojiye yönelmiş genç arkeologlardan herhangi bir grubun, klasik arkeologların yirmi yıl önce sualtı arkeolojisindeki Eski Dünya için ortaya koydukları yaklaşımı neden hala Yeni Dünya için ortaya koyamadıklarını açıklayabilir. Bu kişiler yaptıkları her ne olursa olsun bunun, arkeolojinin üstatları tarafından eleştirileceğinden çekiniyorlar; arkeolojinin Falwell’lerinin⁸ “*arkeoloji ya antropolojidir ya da hiçbir şey değildir*” şeklindeki gürleyen sözleri, okudukları hemen her kitabın sayfalarında çınlıyor. Birçok Yeni Dünya batığı için antropolojik bir yaklaşım doğru bir yaklaşım olamayacağından, bu genç arkeologlar bir çıkmazdalar ve sonuçta da hiçbir şey yapamıyorlar. Bu beni kaygılandırıyor, çünkü bu duruma yol açan ifadelerin altında bir tür bağınaz kibir yatıyor ki, bu da benim düşünceme göre, pek çoğumuzun içinde yaşamak isteyeceği şeffaf bir toplumun varlığını tehdit ediyor: “*Hıristiyanlık Katoliklik’tir ya da hiçbir şey değildir*”.

Leone’nin *Contemporary Archaeology* (Modern Arkeoloji) isimli kitabının ilk bölümlerinde ve diğer makalelerinde her bir yazar aynı dayanağı tekrar eder ki bu kesinlikle tartışmaya açıktır. Paul S. Martin şunları söyler: “*İki varsayımda bulunacağım ve şayet bunlar kabul görülürse, o zaman (sözlerimin) geri kalanının büyük kısmı zaten makul gelecektir. 1) Antropoloji ve buna*

⁸ Çevirmen notu: Jerry Falwell (1933-2007); Amerikalı Güney Baptist papaz, televangelist ve muhafazakâr eylemci.

bağlı olarak arkeoloji, bir sosyal bilimdir⁹ ve “arkeoloji antropolojinin bir parçasıdır”¹⁰. Leone bizzat şöyle bir saptamada bulunur: “Pek çokları, hiçbir arkeoloğun inkâr etmeyeceği şu gerçeği göz ardı ediyor: arkeoloji antropolojinin bir parçasıdır”¹¹.

Şayet bir klasik arkeolog sırf Hellen mimarisi ve dramasının daha iyi anlaşılabilmesi için itinayla bir antik tiyatroyu kazarsa ve buna ilişkin yayını yaparsa, yine de bir arkeolog sayılmaz mı? Bu kişinin etik kurallara aykırı hareket etmiş veya yanlış yola sapmış olduğunu sanmıyorum.

Okuduğum makaleleri seçerken, Walter W. Taylor’un “Amerika Birleşik Devletleri’nde arkeoloji uzunca bir süredir antropolojinin bir alt disiplini olarak düşünülmektedir”¹² şeklinde bir şey yazdığını ve hem Lewis Binford’un¹³ hem de Kent Flannery’in¹⁴, Willey’in “Amerikan arkeolojisi antropolojidir ya da hiçbir şey değildir” ifadesine atıfta bulunmak için kendilerini mecbur hissettiklerini fark ettiğimde bu konu hakkındaki endişem kısmen dinmişti. Demek ki pek çok yazar yalnızca Amerikan arkeolojisinden bahsediyordu. Bunu neden daha önce söylememişlerdi ki? Yine de, bir Amerikalı grup; kasabaları, çocukları atalarından kalan kültürel kalıntılar konusunda bilgilensin diye, eski bir ev üzerinde –yalnızca eski olduğu için– yapacakları inceleme ve restorasyon sırasında arkeolojik teknikler kullanmak isteseler, onların buna hakkı olmadığını kim söyleyebilir ki? Arkeolojinin hangi amaçla yapılabileceği konusunda hüküm verecek bu sözde yargıçlar kimlerdir? İster antropolojik arkeoloji ister klasik arkeoloji isterse de kutsal kitap arkeolojisine yönelik çalışıyor olsun, pek çok arkeolog için, sadece antikalarla ilgilenmeyi kınamak bugünlerde moda haline gelmiştir. Her ne kadar benim ilgi alanıma girmeseler de bu tür bir ilginin yanlış veya ahlaksızca olduğunu düşünmüyorum.

Contemporary Archaeology kitabındaki seçkilerden bazılarını tekrar okudum ve fark ettim ki, yazarlar genel olarak *prehistorik* Amerikan arkeolojisini tartışıyorlardı. İşte yapbozun bir parçası daha! Terminolojilerine karşı neden daha dikkatli olmuyorlardı ki? Zira Amerikan arkeolojisi büyük olasılıkla,

---

⁹ Leone 1972, 6.

¹⁰ Leone 1972, 8.

¹¹ Leone 1972, 16.

¹² Leone 1972, 28.

¹³ Leone 1972, 93.

¹⁴ Leone 1972, 102.

Amerikan İç Savaşı'ndaki ablukalarını yarmayı başarıp Kuzey Carolina'da batan gemilerin yanı sıra, Louisiana veya Florida sahillerinde batmış İspanyol kalyonlarını da içerir. Umarım bir otorite çıkıp da "*İç Savaş denizaltıları arkeolojisi antropolojidir ya da hiçbir şey değildir*" diye direktmemiştir.

Yazarların genel olarak prehistorik arkeolojiyi, özellikle de Amerikan prehistorik arkeolojisini tartışmakta olduklarını anlar anlamaz, ifadelerinde ilk bakışta hata gibi görünen hususları daha iyi anladım. Örneğin, Leone "*arkeologlar sahip oldukları amaçlardan ikisinin geçerliliğini yitirmiş olduğunu kısa süre içinde fark edecekler. Modası geçmiş bu amaçlardan ilki, yani geçmişteki olayların yeniden kurgulanması işi, neredeyse tamamlanmıştır ve bugün karşı sav önerme hususuna çok az şey sunmaktadır*" diyordu¹⁵; diğer yazarlar, yıllarca sınıflandırdıkları taş aletleri ve çanak-çömlekleri tasnif ettikten sonra, yüz yüze kaldıkları karşı sav önerme eksikliğini yineliyordu. Ancak bu eksiklik, sualtı arkeolojisi açısından geçerli değildir. Türkiye'de yaklaşık MÖ 1200 yılına tarihlendirilen bir batığı kazmamızdan önce¹⁶, Geç Tunç Devri Egesi'ndeki bakır ve kalay ticaretinin işleyişi üzerine bilgimiz bugünkü 10 puan üzerinden muhtemelen 2'den fazla değildi. Batığa hemen her dalış veya bunu takip eden araştırmamanın her bir günü antik dökümcülük, metal işleme-ciliği, ölçüm bilimi, ticaret ya da denizcilik ile ilgili tamamen yeni birtakım bilgileri beraberinde getiriyordu. Kazdığımız her batık, erken dönem gemileri ve gemiciliği ile ilgili ne kadar az bilgimiz olduğu konusunda bizi her seferinde bir kez daha şaşırtıyor. Kara kazılarında çalışan bir Amerikalı prehistorik arkeoloğun taş aletleri sınıflandırması bir süre sonra sıkıcı ve anlamsız bir hal alabilir; ancak batık buluntularını katalog haline getirmek ve sınıflandırmak için sualtı arkeolojisinin ciddi şekilde çok uzun yıllara ihtiyacı vardır; çünkü çalışabileceğimiz karşılaştırmalı veriler son derece sınırlıdır.

Geçenlerde, Jamaika hükümetinin bir talebi üzerine, bir batığın daha define avcıları tarafından yok edilmesini engellemek amacıyla orada bir dalış gerçekleştirdiğim zaman yukarıda bahsettiğim kataloglama konusunun ne kadar önemli olduğu yeniden vurgulanmış oldu (Amerikalı arkeologların; hani şu, yirmi yıl sonra bile hala, gemi batıklarını kurtarmak için somut bir şeyler yapmak yerine yalnızca, bunlara karşı nasıl bir tutum takınmaları gerektiğini ko-

---

¹⁵ Leone 1972, 26.

¹⁶ Bass 1967.

nuşan antropolojiye meyilli bilim adamlarının problemlerini çözmek için neden ben Akdeniz çalışmalarımı bırakmak zorunda kalayım?). Jamaika’da bulunduğum süre zarfında Yeni Dünya batıklarının özellikleri konusunda bilinenlerin (veya en azından yayınlananların) ne denli az olduğunu öğrendim. Dalışlarda bir düzineden fazla zeytin testisinin tam haldeki ağız kısımlarını bulduk ve fark ettik ki zeytin testileri üzerine yayınlanan çalışmaları inceleyerek, bu testilerin hiçbirini iki yüz yıldan daha dar bir zaman dilimi içerisine tarihleyemiyoruz. Yerini saptadığımız batıklardan birinde bulunan iki topu temizledik, fotoğrafladık ve detaylı çizimlerini yaptık. Neden Hellen tokaları veya Roma kandilleri üzerine yapılan çalışmalar gibi eksiksiz bir şekilde hazırlanmış toplara ait bir katalog yok? Bir Akdeniz batığını, tarihli sikkeler veya başka eserler bulmadan bile on veya yirmi yıllık bir zaman dilimi içerisine tarihleyebilmemiz genelde mümkün olabiliyorken, Jamaika projemiz sırasında su yüzüne çıkardığımız büyük eserleri oldukça hızlı bir şekilde tarihleyebilmemizi ve hatta kökenlerini belirleyebilmemizi sağlayacak yayınlanmış herhangi bir buluntu kaynağı mevcut değil. Benzer şekilde, Meksikalı ve Amerikalı arkeologlardan oluşan bir ekip tarafından geçen yıl Meksika’daki bir batıktan çıkarılan bir top, Yeni Dünya’da keşfedilmiş en eski bronz topu temsil ediyor olabilir ancak üretildiği tarih ve yer henüz doğru bir şekilde tespit edilebilmiş değildir; ki bu topun üretim yeri Meksika ile deniz yoluyla kurulan öncül ilişkileri anlamamız açısından önemlidir. Neye ikna olursa olsun, bir arkeolog, bu gemi veya üzerinde seyretmiş insanların veya bunu inşa etmiş, finanse etmiş olan kimselerin ne zaman ve nerede yaşadıklarına dair en ufak bir fikri bile yoksa nasıl olur da onlar hakkında anlamlı varsayımlarda bulunabilir? Bana göre bu şaşırtıcı bir durumdur! Elbette, ortada define avcıları ve topun fotoğraflarını görüp *“bunu kolaylıkla tanımlayabilirim”* diyebilecek olan kişiler mevcuttur; ancak ortada yayınlanmış bir belge olmadan, kulaktan kulağa bilim yapılır mı?

Antropolojiye yönelmiş arkeologlar, belki de bir yandan araştırmalarının taslaklarını hazırlayarak, bir sonraki aşamada ne yapmayı planladıkları hakkında konuşmaya devam ederken; ben ise Yeni Dünya batıkları için –en iyileri define avcıları tarafından tamamen yok edilmeden önce (ki bu olay ürkütücü boyutlara ulaşmıştır)– titiz bir kazıya başlamak üzere çok sayıda partikülerist sualtı arkeoloğu yetiştirmeyi planlıyorum. Bu yeni arkeologların, bizim son yirmi yıldır Akdeniz’de gerçekleştirdiğimize benzer çalışmaları ortaya çıkarmalarını bekliyorum, zira Akdeniz’de bugün neredeyse hiçbir ülke ne define

avına, ne de bizim yaptığımız çalışmalardan daha düşük nitelikli araştırmalara izin veriyor. Ben, bu öğrencilerden bazılarına zaman zaman sıkıcı, ancak son derece büyük önem taşıyan, genel buluntu katalogları hazırlamaya başlama işine –ki içlerinden bazıları hayatlarının büyük bölümünü bu işe adayabilir– girişmeleri için ilham vermeyi umut ediyorum. Böylece gelecek yıllarda arkeologlar bugün tanımlaması yıllar süren –hatta bazen hiç gerçekleşemeyen– seramik kapları veya topları birkaç günlük bir süre içinde tanımlayabilecek duruma gelebilirsin. Çünkü ancak o zaman başka başka bilinmeyen batıklar üzerine anlamlı hipotezler üretilebilecektir.

Sualtı arkeologlarının Eski Dünya’daki çalışmalarına pek aşina olmayan, antropolojiye yönelmiş bir arkeolog, Yeni Dünya batıklarında sıkça karşılaşılan eser türlerinin neredeyse ezbere ve düşüncesiz bir şekilde kataloglanıyor olmasının mevcut eksiklikler içerisinde en önemlilerinden biri olduğu önerisine anında burun kıvrabilir. Ancak yine de eminim ki, takdire değer görülmeyen bu görev önümüzdeki yirmi yıl içerisinde sualtı arkeolojisi için herhangi bir konudan çok daha büyük bir önem arz ediyor olacak.

Leone’nin modası geçmiş olarak nitelendirdiği ikinci arkeolojik hedef olan, geçmiş yaşam tarzlarının resmedilmesi işiyse kendisinin deyişiyle¹⁷: *bilimsel açıdan imkânsızdır; çünkü arkeologlar geçmişe yönelik resimli kitap rekonstrüksiyonları için eserler üretir, sanatsal bir sentez ortaya koymaz*. Ancak buna karşılık bizler, rekonstrüksiyonunu yapmak için yıllarımızı verdiğimiz gemilerin betimlemesini yapan sanatçılarımızla sıkı ilişkiler içerisinde çalışırız ve bunun sonucunda ortaya çıkan rekonstrüksiyonlar antikçağ Akdeniz’inin açık deniz gemilerine ait tek muteber resimleri olur. Bir batık gemi Pompeii ve Thera dışındaki birçok ören yerinden farklıdır. Çünkü bir gemi enkaz kurtarma operasyonunu engelleyecek kadar derine batmış ise, bunun gövdesi ve taşıdığı malzemelerin –normal şartlarda bozulabilir malzemeler de buna dâhil olmak üzere– büyük bir bölümü genelde orijinal konumlarında kayda değer bir şekilde korunmuş olur. VII. yüzyıla tarihlendirilen bir Bizans batığı kazımızı takip eden ve on yıldan fazla süren araştırma sürecinden sonra, Bizanslı bir lostromonun özellikle hangi alet-edevatları kullandığını, (örneğin, tamamen yeni bir gemi inşa etmeye yetecek marangoz takımlarının aksine) bunları nerede sakladığını ilk kez kesin olarak öğrenmiş bulunuyoruz. Gemideki dümencinin devasa dümen küreğini nerede tuttuğunu ve kiremit

---

¹⁷ Leone 1972, 26.

çatılı, küçük gemi mutfağının iskele tarafında, gemi aşçısının alçak ızgaralı ocağının başında durduğunu artık biliyoruz. Bunlara ek olarak ticari ve de dini anlamda gemideki yaşam hakkında da pek çok şey öğrendik¹⁸. Dolayısıyla geminin iç ve dış kısımlarına yönelik yapılan maketler ve resimler bir sanatçının hayal gücüne değil son derece sağlam arkeolojik verilere dayanıyor.

En önemli keşiflerden biri, bu VII. yüzyıl gemisinin su hattına kadar Hellen-Roma tarzı “*kaplama öncelikli*” yöntemde, bu hizadan sonra ise modern “*iskelet öncelikli*” yöntemde inşa edilmiş olmasıydı. Yakın zamanda, Türk kıyıları açıklarında 1973 yılında yaptığımız bir araştırma sırasında yerini tespit ettiğimiz on yedi batık arasından XI. yüzyıla tarihlenen bir batığın kazısını 1977-1979 yılları arasında gerçekleştirdik. Böylece, gemi yapım metodlarının antikçağdan zamanımıza kadar evrimini tamamlayıp tamamlamadığını öğrenebilmeyi amaçladık¹⁹. XI. yüzyıla ait geminin modern “*iskelet öncelikli*” yöntemde inşa edildiğini öğrendik. Yine de, bu gelişimin nedenlerini daha iyi anlayabilmek için yalnızca diğer başka batıkları –özellikle de, VII. ve XI. yüzyıllar arasındaki boşluğu doldurabilecek, bir IX. veya X. yüzyıl batığını– kazmakla kalmayıp aynı zamanda bu gemilerin kökenlerinin neresi olduğunu da anlamalıydık. Şayet XI. yüzyıl gemisi, söz gelimi bir Arap ticaret gemisi ise, İslami gemicilik geleneğinin veya böyle bir geleneğin olmayışı modern gemi yapımının gelişmesinde ne gibi bir rol oynamıştı? Ormanların yok edilmesinin, teknik ilerlemelerin veya ekonominin rolü neydi? Geminin ticari yükü, pişirme ve yeme kapları, sikkeleri, resmi belgeleri ve gıda maddelerinin tamamı İslam ve Bizans Hristiyan kaynakları arasında eşit oranda bölünmüş görüldüğü için, geminin kökenini tespit etmek uzun yıllar alacaktır. Kereste yaygın biçimde ihraç edildiği için, gemi teknesinde kullanılan ahşap kaynağının tespit edilmesi bile geminin nerede yapıldığına veya son seferinde bununla kimlerin yolculuk ettiğine yönelik bir şey söyleyemez.

Bu XI. yüzyıl gemisindeki yaşam hakkında başka sonuçlara varmadan önce ilk olarak bir temel saptama yapmak gerekir. Geminin bir bölümünde yer alan kemik ağırşakların yanı sıra, ortaçağ İslam dünyasında kadınların kullandığı türden ahşap taraklar çıkardık. Tüm bunlar gemide kadınların varlığına mı işaret ediyordu? Bununla ilgili bir hipotez üretmek için yazılı belgeler üze-

---

¹⁸ Bass – Doorninck 1982.

¹⁹ Bass 1979.

rinde, Bizans ve İslami gemilerde kadınların rolüne ilişkin çalışmalar yapıyoruz. Kadınların, pek çok kültürü temsil eden günümüz ve zamane Akdeniz gemilerinde nasıl seyahat ettiğini öğreniyoruz. Kazıda, ortaya çıkardığımız yaklaşık 900 adet kurşun ağ ağırlığından bazıları arasında korunmuş olan elyaf kalıntıları üzerindeki araştırmanın sonucunda, erkek denizcilerin balık ağıları veya yelken onarımları için ağırşak/kirman ile ip eğirdiklerine ve dikiş iğnesi kullandıklarına dair bir kanıt olup olmadığını tespit etmeye çalışıyoruz. Belki de, gemideki diğer buluntularla ilişkili olarak bu kalıntıların konumlarıyla ilgili ortaya çıkacak bir bilgi, bunların gemide kullanılan alet ve edevattan ziyade ticari mallar olduklarına işaret edecektir.

Dolayısıyla, yalnızca ağırşak ve taraıklardan edindiğimiz bilgiler, özel uygulamalı bir araştırma tasarısından değil, bu kazı alanından ve barındırdığı on binlerce eserden edinilmesi mümkün olan her türlü bilgiyi öğrenme arzusundan kaynaklanmış olacaktır. Bu sırada doğal olarak, sanat tarihçileri, etnoarkeologlar, paleobotanikçiler, İslam ve Bizans tarihçileri, metalürji uzmanları, cam uzmanları, zooarkeologlar, denizcilik tarihçileri, nümismatlar, konservatörler, gemi rekonstrüksiyoncuları, dendrokronologlar, silah uzmanları ve buna benzer bir grup uzmanla birlikte çalışmaktayız. Bu kez, ortaçağa ait bu ticari girişime ilişkin olabildiğince eksiksiz bir tablo elde edebilmek için sağlam bir ekibin devamlı olarak on - on beş yıl boyunca çalışması gerekiyor. Bundan daha az bir süre yeterli gelmez; hatta eğer böyle bir çalışma koşulu mümkün değilse batık alanına hiç dokunmamak gerekir.

Antropolojiye yönelmiş arkeologların Eski Dünya sualtı arkeolojisini kavrayamamalarının bir nedeni de, Akdeniz’de büyük ilerleme kaydetmiş olan bizlerin araştırmalarının gelişigüzel olmadığı apaçık ortada olsa da, biçimsel araştırma yöntemleri kullanılmamasından olabilir. Ben şahsen biçimsel araştırma yöntemlerini geniş kapsamlı değil, aksine kısıtlayıcı buluyorum ve bunları göz ardı etmeyi tercih ediyorum. Yeni Dünya üzerine çalışan, araştırma yöntemlerinin kısıtlamaları içinde çalışmaya alışkın meslektaşlarımla konuşurken, bir batığın açığa vurabileceği her şeyi; popüler kitaplar, makaleler, filmler, rekonstrüksiyonlar ve müze sergilerinin yanı sıra bilimsel yayınlardaki arkeolojik ve tarihsel yorumlamaları – diğer bir deyişle, sözgelimi Michael Katzev’in Kıbrıs açıklarında bulunan ve MÖ IV. yüzyıla tarihlendirilen Girne gemisi için, ki bu gemiyle ilgili nihai arkeolojik yayın şu sıralar Katzev ve ekibi

tarafından hazırlanmakta²⁰– yürüttüğü eksiksiz kazı, kurtarma, konservasyon ve restorasyon çalışmalarıyla birlikte yaptığı işlerin tümünü kapsamlı bir şekilde düşünmenin onlar için zor bir iş olduğunu görüyorum. Çünkü Katzev yalnızca antik geminin teknesini restore etmekle kalmayıp, inşa tekniklerini ve işgücü teorilerini sınamak için geminin bir bölümüne ait tam ölçekli bir replikasını; seyir özelliklerini denemek için gerçek boyun beşte biri ölçüde yüzer bir modelini, teknenin detaylarını daha iyi anlayabilmek için ise başka maketler üretmişti. Bir batığın açığa vurabileceği tüm bu hususlar hakkında konuştuğum zaman, sorgulayıcı bir şekilde yüzüme bakıp, “*fakat araştırma tasarısında böyle bir şeye yer yok*” diyen birden fazla antropolog mevcuttu. Yine de kendilerini bir tasarı formüle etmeye çalışırken gördüğümde –sözgelemi, bir batıktaki kaçak malı ticari yükten ayırt edebiliyor musunuz? Gemide kadınların olup olmadığını tespit edebiliyor musunuz?– işte bu durumu son derece içler acısı buluyorum. *National Science Foundation*’a (Ulusal Bilim Vakfı) sunulan çok sayıdaki başarılı antropolojik araştırma önerilerini okuduğumda üzüntüm iyice arttı; çünkü bu öneriler şayet sade bir İngilizce ile yazılmış olsaydı, klasik arkeoloji alanındaki bizlerin çalışma tarzını tam olarak tanımlıyor olacaktı (bizzat benim de bir zamanlar reddedilmiş bir NSF (UBV) araştırma önerim vardı ve “*yeni arkeoloji temsilcisi*” olan arkadaşım tarafından aynı öneri antropolojik dildeki ifadelerle tekrar yazılınca sonradan kabul görmüştü!).

Bu eski tarzdaki kısıtlanmamış yöntemle çalışmayı tercih edişimin binlerce nedeninden bir örnek vereyim. Türkiye’de Gelidonya Burnu batığı (MÖ 1200) kazı alanının bir ucunda yer alan (olasılıkla kıç tarafında) yaşam alanında bir aşık kemiği veya diğer adıyla *astragal* buldum. O anlık ilk düşüncem bunun gemide yenmiş bir yemeğin kalıntılarını yansıttığı yönündeydi; bunun nedeni de özellikle kemiğin zeytin çekirdeklerinin yanında bulunmuş olmasıydı. Ancak bizimle birlikte çalışan Fransız bir dalgıç, bu kemiğin kendisinin de küçükken oynadığı *aşık oyunu* (daha sonra bana, yakın zamanda Fransa’da üretilmiş olan plastik bir aşık oyunu takımı hediye etti) oynanmasında kullanılmış olabileceğini öne sürdü. Bu olasılık son derece aşıkârdı. Çünkü sonraki dönemlere ait gemilerin kıç taraflarında oynanmış olan oyunlara ilişkin arkeolojik ve temsili kanıtlarımız vardı. O sırada ben ise Gelidonya Burnu batığının bir Miken gemisinden ziyade bir Yakın Doğu (olasılıkla Kenanlı) gemisinin

---

²⁰ Katzev 1980.

kalıntıları olduğundan şüphelenmeye başlamıştım. Ancak Yakın Doğu'da farklı bağlamlarda ve bol miktarda aşık kemiği ele geçtiğini fark ettim, ki bu da bu kemiklerin tümünün antikçağda birer oyun aracı olarak kullanıldığı görüşünü engelliyordu. O halde başka bir açıklama mümkün olabilir miydi?

Kütüphane araştırmalarım sırasında aşık kemiklerinin antikçağda bir çeşit kehanet yöntemi olan *astragalomanside* kullanıldığını öğrendim. Denizcilerin tanrılardan gelen işaretlere göre rotalarını çizdikleri Homeros'un eserlerindeki referanslardan zaten biliniyordu. Dolayısıyla ben de; Gelidonya Burnu'ndaki aşık kemiğinin "*navigasyon araçlarının*" en erken örneklerinden biri olabileceği, yemek artığı veya oyun aracı olmaktan çok, Tunç Devri denizcileri için büyük önem arz eden unsurlar olabilecekleri sonucuna vardım.

Böyle bir sonuca bir araştırma tasarısı kapsamında değil, her bir buluntudan olabildiğince fazla bilgi edinme arzusu yardımıyla varabildim. İşte bu şekilde belli belirsiz teoriler üretmeden önce geçmişe yönelik tüm detayları anlayabilmem mümkün oluyordu. Şayet bu aşık kemiği antropolojiye yönelmiş öğrencilerim tarafından bulunup çalışılmış olsaydı, olasılıkla aynı bilgi düzeyine ulaşamazlardı; daha önce Homeros'un pasajlarıyla tesadüfen karşılaşmış olsalar bile muhtemelen *astragalomansiyi* öğrenmemiş olurlardı; zira benim edindiğim tüm referanslar Fransızca veya Almanca kaynaklarda bulunuyordu ve bu kaynaklara ya hiçbiri ya da yalnızca birkaçı başvurabilirdi.

Her halükarda, herhangi bir araştırma tasarısı olmaksızın aşık kemiklerinin Tunç Devri denizcileri için bir dini önemi olduğu sonucuna ulaştım. Sonraki yıllarda bölgedeki Türk süngercilerden çok sayıda antik gemi ocağı veya maltızı satın alarak bunları Bodrum Müzesi'ne verdim. Bu maltızlarda iki tip bezeme görülmekteydi ve bunlardan ikisinde yüksek kabartmalı aşık kemikleri bezemesi bulunuyordu. Müzenin bu büyüyen maltız koleksiyonunda görülen iki farklı tip bezemeden iki maltızda aşık kemiği olması bence şaşırtıcı bir tesadüftü²¹. Görülen o ki bu bezemeli mangallar Hellenistik Dönem'e ait. Peki bu denli geç bir dönemde yer alan denizciler neden aşık kemikleriyle bu şekilde ilgilenmişlerdi? Kara yerleşimlerine yönelik yayınlarda benzer şekilde bezenmiş mangallara dair bir örneğe rastlamamıştım. Bir kez daha bunların gemide kullanılan talismanlar (tılsımlar) olduğunu varsaydım.

---

²¹ Leonard 1973.

Bu olaydan uzun yıllar sonra bir balıkçı bize yüksek kabartmalı iki aşık kemiğiyle bezenmiş Klasik Dönem'e ait kurşun çipodan bir parça getirdi. Daha sonra yüksek kabartmalı dört aşık kemiğiyle süslenmiş sağlam durumda olan kurşun bir çiponun fotoğrafını da gördük. Bu sonuncusunda, aşık kemikleri dört farklı cepheden gösterilmişti, yani antik dönemde 'Aphrodite'nin uğurlu alayı' olarak bilinen şekilde bezenmişti²².

O halde aşık kemiğinin antik gemiciler için uğur getiren bir tılsım olması durumu neredeyse kesindi. Umarız bir gün bu durumu antik dönem denizcilerinin dini inanışları bağlamında bir yere konumlandırabiliriz.

Tabii ki, bu hikâyeyi onlarca, yüzlerce kez tekrarlayabilirim. VII. yüzyıl Bizans batığımızın demirden yapılmış on bir çapası yüzyıllar boyunca korozyona uğrayarak neredeyse tamamen yok olmuştu, fakat öncesinde bu çapalar deniz dibindeki kalın bir tortuyla kaplanmıştı. Frederick van Doorninck bu oluşan doğal taş kalıbın iç kısımlarını büyük bir titizlikle çalıştı. Kendi ölçümlerine dayanarak orijinal çapaların rekonstrüksiyon çizimlerini yaptı. Daha sonra her bir çapanın hacmini hesapladı ve herhangi bir araştırma tasarısı olmaksızın, bu çökeltilerin birinde bulunan oksitlenmemiş küçük bir demir parçasından elde ettiği özkütle katsayısı ile çarparak çapaların gerçek ağırlıklarını elde etti. Belki de en başta tam farkında olmadan, çapaların ve bunlara ait çipoların bir Geç Roma libresi olan 315 gramın 50 birim katına tam olarak denk geldiğini fark ettiğinde şaşırıldı; çünkü bu aritmetik bir devamlılığa ve dolayısıyla da çeşitli tip ve büyüklükteki gemilerde kullanılan çapaların sayı ve ağırlıklarını belirleyen geç dönem denizcilik yasalarının muhtemel kaynağına işaret ediyordu. Antikçağ insanlarının gemicilik konusundaki düşüncelerini algılamamızdaki ilerleme van Doorninck'in Roma ağırlık sistemleri gibi ezoterik detaylar üzerindeki ön bilgilerinden kaynaklanıyordu. Şimdi geriye dönüp bakıldığında gerekli araştırma tasarısını formüle etmek kolay olsa da, onun Bizans çapaları ağırlıklarının titiz bir şekilde kontrol edildiğini kanıtlamaya çalışması için hiçbir neden yoktu.

Hem yukarıdakilere hem de buluntu kataloglarını yorumlamaları için arşivci ve tarihçi çalıştırmak zorunda olan antropolog arkeologlarca yayınlanmış kazı raporlarına dayanarak fazlasıyla inanıyorum ki, her döneme ait batık onun hakkında en fazla bilgiyi edinme konusunda kanıtlanmış bir geçmiş

---

²² Bass 1972, 58-59.

bulunan partikülarist arkeologlara teslim edilmelidir. Kara yerleşimlerindeki kazılar için sayısal örnekleme tekniklerini vurgulayan antropologlar tarafından batıkların kazılması sonucunda ortaya çıkabilecekleri görmek bile istemem. Batıkların, bu gemilerin inşasını gerçekleştirmiş, finanse etmiş ve bunlarla yolculuk yapmış kişilerin dilini, tarihini, kültürünü bilmeyen insanlar tarafından kazıldığını görmeyi istemem. Yeni Dünya batıkları üzerine uzmanlaşmak isteyen öğrencilerimi İspanya koloni tarihi ve İspanya paleografisi gibi konuları çalışmaya sevk ediyorum ki kendi arşiv araştırmalarını yürütebilsinler. Zira deniz dibinde çalışan pek çoğumuzun ayrıca Eski Yunanca da biliyor olması Akdeniz’de elde ettiğimiz sonuçlarda son derece önemli bir rol oynamıştı.

Son derece dengesiz bir tablo çizdiğimi kabul ediyorum, ancak bu kitap-taki makalelerin teması ‘*Antropolojik Bir Fenomen Olarak Batıklar*’ olduğu ve ben de burada antropolog olmayan tek yazar olduğum için bu önyargılı konuyu gündeme getirmenin gerekli olduğunu düşündüm. Deneyimli bir meslektaşım geçenlerde bana, daha iyi bir ödenek alabilmek uğruna Karayip Denizi’ndeki batıkların kazı iznini almak için arkeologların birbirlerine girdiklerini gördükten sonra, yakın gelecekte, özellikle de çalışmalarını bilimsel göstermek için yeterli kanıtları olduğunda, akademik sualtı arkeolojisinin baş düşmanının define avcılarında ziyade bu sözleşmeli arkeologlar olacağını söylemişti. Sözleşmeli arkeologlar genelde Klasik, Yakın Doğu, Ortaçağ, İslam, İncil, Mısır veya Uzak Doğu arkeolojisi gibi bölümlerde eğitim almamış kişilerdir; bu bölümlerin çıkarları finansal değil bilimseldir.

Sonuç olarak, tarihsel partikülaristler tarafından antikçağ gemiciliğine yönelik büyük buluşlar yapılmıştır ve yapılmaya devam edecektir. Yirmi yılı aşkın deneyimim, antikçağ denizciliğine yönelik görülen en parlak sezgilerin bir kısmının ilk etapta, öncül araştırma tasarılarının sonuçları olmaktan ziyade içgüdüsel olarak yapılmış olduğunu göstermektedir. Batıklara yaklaşımın tarihsel partikülarizme karşı çıkan kimseler tarafından kuramlaştırılması yerine, ben bizimkilerle kıyaslanabilen somut sonuçlar görmeyi tercih ederim.

BİBLİYOGRAFYA

- Bass 1967 G. F. Bass, *Cape Gelidonya: A Bronze Age Shipwreck*. Philadelphia 1967.
- Bass 1972 G. F. Bass, *A History of Seafaring Based on Underwater Archaeology*. London 1972.
- Bass 1979 G. F. Bass, "A Medieval Islamic Merchant Venture". *Archaeological News* VIII (1979) 84-94.
- Bass 1980 G. F. Bass, "Maritime Archaeology: A Misunderstood Science". Eds. E. M. Borgese – M. Ginsburg, *Ocean Yearbook* II. Chicago - London (1980) 137-152.
- Bass – van Doorninck 1982 G. F. Bass – F. H. van Doorninck, *Yassi Ada* [Volume I]: *A Seventh-Century Byzantine Shipwreck*. College Station 1982.
- Clark 1978 D. Clark, *Analytical Archaeology*. New York 1978.
- Deetz 1971 J. Deetz (Ed.), *Man's Imprint from the Past: Readings in the Methods of Archaeology*. Boston 1971.
- Deetz 1977 J. Deetz, *In Small Things Forgotten: The Archaeology of Early American Life*. New York 1977.
- Flannery 1976 K. V. Flannery (Ed.), *The Early Mesopotamian Village*. New York 1976.
- Katzev 1980 M. L. Katzev, "A Replica of the Kyrenia Ship". *Institute of Nautical Archaeology Newsletter* VII (1980) 1.
- King *et al.* 1977 T. F. King, P. P. Hickman – G. Berg, *Anthropology in Historical Preservation*. New York 1977.
- Leonard 1973 M. R. Leonard, "Braziers in the Bodrum Museum". *American Journal of Archaeology* LXXVII (1973) 19-25.
- Leone 1972 M. P. Leone (Ed.), *Contemporary Archaeology*. Carbondale - Edwardsville 1972.
- McGimsey – Davis 1977 C. R. McGimsey – H. A. Davis (Eds.), *The Management of Archaeological Resources: The Airlie House Report*. Washington 1977.
- Muckelroy 1978 K. W. Muckelroy, *Maritime Archaeology*. Cambridge 1978.
- Muckelroy 1980 K. W. Muckelroy (Ed.), *Archaeology Underwater: An Atlas of the World's Submerged Sites*. New York - London 1980.

- Orme 1981   B. Orme, *Anthropology for Archaeologists: An Introduction*. Ithaca 1981.
- South 1977   S. South, *Method and Theory in Historical Archaeology*. New York 1977.
- Watson *et al.* 1971   P. J. Watson, A. Leblanc – C. L. Redman, *Explanation in Archaeology: An Explicitly Scientific Approach*. New York - London 1971.